

регулювання. Визначення інвестиційної діяльності як сукупності (системи) операцій, пов'язаних з рухом капіталів, акцентує увагу на незвичайності інвестиційної діяльності для переважної більшості суб'єктів господарювання, особливих ризиках, пов'язаних з цією діяльністю, з точки зору публічних інтересів, а відтак і на необхідності спеціального правового регулювання цієї діяльності як на національно-правовому, так і міжнародно-правовому рівнях.

Список використаних джерел:

1. Теньков С. Проблемні питання правового регулювання фінансування будівництва житла (огляд судової практики) / С. Теньков // Вісник господарського судочинства. – 2006. – № 2. – С. 176-179.
2. Игонина Л.Л. Инвестиции : учеб. пособие / Л.Л. Игонина. – М. : Экономистъ, 2005. – 478 с.
3. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент : учебный курс / И.А. Бланк. – К. : Эльга-Н, Ника-Центр, 2001. – 448 с.
4. Договір між Україною та Сполученими Штатами Америки про заохочення та взаємний захист інвестицій від 4 березня 1994 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 15. – Ст. 716.
5. Антипова О.М. Правовое регулирование инвестиционной деятельности (анализ теоретических и практических проблем) / О.М. Антипова. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – 248 с.
6. Вдовин И.А. Механизм правового регулирования инвестиционной деятельности (исторический и теоретико-правовой анализ) : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01 / И.А. Вдовин. – СПб., 2002. – 388 с.
7. Полатай В.Ю. Правове регулювання інвестиційної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / В.Ю. Полатай. – Донецьк, 2000. – 18 с.
8. Вінник О.М. Інвестиційне право : навч. посібник / О.М. Вінник. – К., Правова єдність, 2009. – 616 с.
9. International Accounting Standard 7: Cash Flow Statements [Electronic resource]. – Mode of access : http://ec.europa.eu/.../ias7_en.pdf.
10. Статті Угоди Міжнародного валютного фонду від 22 липня 1944 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
11. Эбке В.Ф. Международное валютное право / В.Ф. Эбке. – М., 1997. – 336 с.
12. Council Directive 88/361/EEC of 24 June 1988 for the Implementation of Article 67 of the Treaty // Official Journal L 178 , 08/07/1988 P.0005-0018.
13. Дейвис Г. Право внутреннего рынка Европейского Союза : учеб. пособие / Г. Дейвис. – К. : Знання-Прес, 2004. – 422 с.

ШУХАТЯН Х. О.,
аспірант кафедри
господарського права та процесу
(Національний університет
«Одеська юридична академія»)

УДК 346.1

**ДО ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ІНТЕРЕСІВ ВІДПОВІДАЧА ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ
ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ У ГОСПОДАРЬСЬКОМУ ПРОЦЕСІ**

У статті проведений аналіз правового положення відповідача при реалізації заходів забезпечення позову у господарському процесі. Досліджений інститут забезпечення позову з урахуванням особливостей, які стосуються реалізації прав та захисту інтересів відповідача у господарському процесі.

Ключові слова: *інститут забезпечення позову, забезпечувальні заходи; відповідач; запобіжні заходи; господарський процес.*

В статті проведено аналіз правового положення відповідача при реалізації заходів забезпечення позову у господарському процесі. Досліджений інститут забезпечення позову з урахуванням особливостей, які стосуються реалізації прав та захисту інтересів відповідача у господарському процесі.

Ключевые слова: *институт обеспечения иска, обеспечительные меры; ответчик; предупредительные меры; хозяйственный процесс.*

The article analyzes the legal status of the defendant in the implementation of the measures of action in the economic process. Research Institute to secure a claim with the specifications relating to the rights and protection of the interests of the defendant in the economic process.

Key words: *institute the claim, interim measures, the defendant, precautions, commercial litigation.*

Вступ. Проголошуючи у ч. 2 ст. 129 Конституції України рівність усіх учасників судового процесу перед законом та судом, змагальність сторін та свободу в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, держава взяла на себе зобов'язання щодо наділення учасників судових процесів однаковим обсягом прав та обов'язків. Так, відповідно до ст. ст. 4-2, 4-3 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), правосуддя у господарських судах здійснюється на засадах змагальності та рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом. Принцип рівноправності сторін у господарському процесі покликаний забезпечити рівність сторін в процесі та надати можливість відповідачу здійснювати захист проти пред'явленого до нього позову шляхом надання заперечень або подання зустрічного позову.

Постановка завдання. На даний час недостатнє, а часом суперечливе законодавче регулювання ряду інститутів господарського процесу призводить до неефективного використання сторонами наданих їм процесуальних прав. Такий стан речей викликаний недосконалістю процесуального законодавства, що пов'язано з неоднаковим розумінням категорійного апарату, їх різного тлумачення та, як наслідок, складністю реалізації процесуальних прав сторін у господарському процесі з дотриманням принципу рівності.

Особливо зазначена проблематика проявляється у випадках реалізації позивачем права на вжиття заходів забезпечення своїх вимог. Враховуючи принцип рівності у господарському процесі, слід зазначити що у разі вжиття забезпечувальних заходів, запобіжних заходів та заходів забезпечення позову, процесуальне законодавство не містить положень, яким гарантувався б захист прав та інтересів відповідача як сторони процесу.

Результати дослідження. Забезпечення позову є важливим і, передусім, дієвим засобом унеможливлення уникнення недобросовісним контрагентом відповідальності, а також ефективним засобом забезпечення реального виконання судового рішення. Необхідність такого інституту є очевидною. Коли відповідачу стає відомо про пред'явлення до нього позову, він може вжити заходів для того, щоб рішення не виконувалося: скрити грошові кошти, продати нерухомість чи інше майно, передати майно на схов іншим особам тощо [1, с. 59-60]. Водночас, враховуючи господарський правопорядок, економічну складову підприємництва, це достатньо жорсткий механізм впливу на діяльність суб'єкта господарювання, який може стати причиною його збитків та мати невігідні економічні наслідки.

Інститут забезпечення позову в цивільному процесі за радянських часів став об'єктом дослідження у працях М. Гуревича, А. Добровольського, П. Логінова, М. Штефана. Специфіка інституту забезпечення позову в господарському процесі аналізувалась С. Боровиком [2], Н. Абрамовим [3], В. Беляневичем [4], М. Картузовим [5, с. 10], Н. Кожевниковою, І. Осадчим, Д. Тарасовим, С. Турчином тощо. Водночас проблеми захисту прав відповідача у разі вжиття запобіжних заходів та безпосередньо забезпечення позову в господарському процесі залишаються мало дослідженими у сучасній вітчизняній доктрині.

Принцип рівності сторін при вжитті заходів забезпечення позову знаходить своє вираження у тому, що відповідачу, як рівній з позивачем у господарському процесі стороні, повинна бути гарантована можливість захистити свої права та інтереси при застосуванні заходів забезпечення позову. В іншому випадку подання до відповідача заяви про забезпечення позову може призвести до матеріально-правового обмеження відповідача та до можливих збитків.

Чинний ГПК України не містить поняття забезпечення позову, однак у доктрині господарського процесуального права стверджується, що поняття «забезпечення позову» є складовою поняття «забезпечувальні заходи».

Даної точки зору дотримується М.Ю. Картузов, який пропонує «об'єднати, роз'єднати на дійсний момент, запобіжні заходи і заходи щодо забезпечення позову в одну категорію – «забезпечувальні заходи», оскільки спільною головною метою і запобіжних заходів, і заходів щодо забезпечення позову є забезпечення виконання майбутнього рішення господарського суду» [6, с. 81-84]. Так, під поняттям заходів забезпечення позову слід розуміти застосування судом процесуальних засобів тимчасового характеру, які гарантують можливість реалізації позовних вимог або сприяють збереженню існуючого положення між сторонами до винесення судового акту [7, с. 53].

Такі висновки знайшли своє відображення у Постанові Пленуму Вищого господарського суду України від 26.12.2011 року № 16 «Про деякі питання практики застосування заходів до забезпечення позову», у якій зазначено, що забезпечення позову застосовується як гарантія задоволення законних вимог позивача, та господарський суд не повинен скасовувати вжиті заходи до виконання рішення або зміни способу його виконання, за винятком випадків, коли потреба у забезпеченні позову з тих чи інших причин відпала або змінились певні обставини, що спричинили застосування заходів забезпечення

позову, або забезпечення позову перешкоджає належному виконанню судового рішення [8].

Так, відповідач починає захист своїх суб'єктивних прав та законних інтересів з моменту отримання ухвали про порушення господарської справи та темпорально продовжує свій захист на протязі усього процесу. Такий захист проявляється в збиранні та наданні доказів, що підтверджують його твердження, заявлення клопотань та відводів складу суду, а також заперечення проти позову, подання зустрічної позовної заяви

тощо. Між тим для відповідача процесуальним законом не встановлено гарантій скасування заходів забезпечення позову. Так, ГПК України не регламентує, яким чином повинно здійснюватися скасування заходів забезпечення позову: не вказується форма заявлення вимоги про скасування, не встановлюються строки для вирішення питання про скасування, не визначено коло осіб, які можуть ініціювати скасування заходів забезпечення позову.

Невизначення строку розгляду питання про скасування заходів забезпечення позову у господарському процесі призводить до нерівного положення сторін. У зв'язку з чим позивач займає більш вигідне становище у порівнянні з відповідачем, що, по суті, є порушенням принципів змагальності та рівності сторін у господарському процесі України, що покликані надати сторонам однакові можливості для захисту своїх прав та інтересів.

На відміну від національного законодавства та правозастосовної практики України, Вищим Арбітражним судом Російської Федерації у постанові Пленуму від 12.10.2006 року № 55 надано роз'яснення, відповідно до якого відповідач, інші особи, що беруть участь у справі, а також особи, інтереси яких порушені в результаті застосування забезпечувальних заходів, після отримання ухвали арбітражного суду про застосування забезпечувальних заходів мають право звернутися з клопотанням про їх скасування до суду, яким їх було застосовано. Крім того, згідно із ст. 97 Арбітражного процесуального кодексу Російської Федерації питання про скасування забезпечення позову вирішується у судовому засіданні у п'ятиденний строк з дня, коли до арбітражного суду надійшла відповідна заява [9].

Необхідно звернути увагу на процес розвитку та вдосконалення існуючого законодавства: на розгляді у Верховній Раді України знаходяться два законопроекти господарських процесуальних кодексів: проект Кодексу господарського судочинства від 16.07.2008 р. за № 2777 (автор В. Бондик; Ю. Кармазін) та проект Господарського процесуального кодексу від 06.03.2008 р. за № 2178 (автор Д. Притика). Відповідно до вищезазначених проектів пропонується встановити триденний або п'ятиденний строк розгляду питання щодо скасування заходів забезпечення позову. Крім того, визначається форма такого звернення, а саме подання заяви відповідного зразка до суду у десятиденний строк з дня винесення ухвали про застосування заходів забезпечення позову [10; 11].

У свою чергу, цивільне процесуальне законодавство більш детально регламентує порядок скасування заходів забезпечення позову, встановлюючи можливість особі, щодо якої вжито заходи, забезпечення позову без її повідомлення, протягом п'яти днів з дня отримання копії ухвали подати до суду заяву про їх скасування, яка розглядається судом протягом двох днів.

Враховуючи досвід Російської Федерації та спрямування до уніфікації судових процесів, доцільно викласти ст. 68 ГПК України у наступній редакції.

«Особа, щодо якої вжито заходи забезпечення позову без її повідомлення, протягом десяти днів з дня отримання копії ухвали може подати до суду заяву про їх скасування, яка розглядається судом протягом п'яти днів».

Наступною гарантією дотримання принципу змагальності та процесуальної рівності сторін виступає можливість оскарження ухвали суду про забезпечення позову. Так, відповідно до ст. 106 ГПК України, окремо від рішення місцевого господарського суду можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали місцевого господарського суду: про забезпечення позову, скасування заходів забезпечення позову. Слід звернути увагу, що подання скарги на ухвалу господарського суду щодо забезпечення позову не зупиняє виконання даної ухвали.

Заходи забезпечення позову носять тимчасовий та строковий характер, у зв'язку з чим швидке реагування суду на заяви відповідача та інших учасників процесу щодо оскарження ухвали господарського суду про забезпечення позову є необхідною умовою для забезпечення повноцінного захисту прав та інтересів сторони. Однак ст. 102 ГПК України встановлює загальний строк розгляду апеляційних скарг на ухвали місцевого господарського суду, який складає п'ятнадцять днів з дня постановлення ухвали про прийняття апеляційної скарги до провадження. Тобто встановлення скороченого строку для розгляду скарг на ухвали про забезпечення позову чинним законодавством не передбачено, тому для забезпечення захисту прав та інтересів учасників господарського процесу слід внести зміни у ст. 102 ГПК України та встановити скорочений строк розгляду вищезазначених скарг по аналогії з розглядом заяв про скасування заходів забезпечення позову.

У зв'язку з тим, що чинне господарське процесуальне законодавство постійно знаходиться в стані реформування, доцільним є подальше дослідження розвитку процесуального положення сторін у господарському процесі.

Так, наступним кроком на шляху до забезпечення гарантій захисту прав та інтересів відповідача при реалізації заходів забезпечення позову є надання відповідачу права на відшкодування збитків щодо неправомірного вжиття до нього заходів забезпечення позову.

У схожому з інститутом забезпечення позову інституті запобіжних заходів така відповідальність встановлена. Так, згідно з ч. 1 ст. 43–10 ГПК України, у випадку припинення запобіжних заходів або у випадку

відмови заявника від позову, або у випадку набрання законної сили рішенням щодо відмови у задоволенні позову особа, щодо якої вжито запобіжні заходи, має право на відшкодування шкоди, завданої вжиттям цих заходів.

Подібні положення містяться також у цивільному процесуальному законодавстві. Так, згідно із ст. 155 ЦПК України, у разі скасування заходів забезпечення позову, набрання законної сили рішенням про відмову у задоволенні позову чи ухвалою про закриття провадження у справі або залишення заяви без розгляду, особа, щодо якої вжито заходи забезпечення позову, має право на відшкодування збитків, завданих забезпеченням позову. У разі внесення позивачем предмета застави відшкодування збитків, завданих забезпеченням позову, в першу чергу, здійснюється за рахунок предмета застави.

Про необхідність створення інституту відповідальності за безпідставне забезпечення позову вказують також дослідження вчених-юристів, наприклад, Т.Є. Кучеравенко зазначає, що така норма є надзвичайно важливою з урахуванням того, що «і позивач, і відповідач в рівній мірі користуються правом на судовий захист» [12].

Однак виникає питання щодо відшкодування збитків у ситуації, коли заходи забезпечення позову були застосовані за ініціативою господарського суду або за ініціативою прокурору, що передбачене ст. 66 ГПК України. Нажаль, будь-яких роз'яснень з цього приводу ані чинне процесуальне законодавство, ані проекти господарських процесуальних кодексів не містять.

Це є досить зрозумілим, адже можливості отримання відшкодування збитків від господарського суду або прокурору фактично не існує, тому що в іншому випадку відшкодування повинно відбуватися за бюджетні кошти, та відповідальною особою повинна виступати держава, від імені якої виступає прокурор та здійснює судочинство суддя.

На нашу думку, в даній ситуації слід виходити з того, що заходи забезпечення позову повинні застосовуватися тільки за ініціативою сторін господарського процесу, що виступають в якості суб'єктів господарської діяльності чи негосподарюючих суб'єктів, що наділені господарською компетенцією.

З іншого боку, за умови участі у справі прокурора, що бере участь у справі в інтересах однієї із сторін, обмеження його права щодо клопотання про забезпечення позову є порушенням процесуального положення прокурора у господарському процесі, який наділений тими ж самим правами та обов'язками, що сторони, окрім права на підписання мирової угоди.

Доцільним є внесення доповнень до розділу X ГПК України щодо відшкодування збитків за вжиття заходів забезпечення позову, відповідно до яких відповідальність покладатиметься на сторін господарського процесу незалежно від того, чи було заявлено про необхідність забезпечення позову з боку сторони або прокурора, який бере участь у господарському процесі в інтересах такої сторони.

Крім того, необхідно звернути увагу на ще одну новелу господарського процесуального законодавства, яка пропонується у проекті Господарського процесуального кодексу Д. Притики за № 2178 від 06.03.2008 року, а саме право відповідача на зустрічне забезпечення, тобто внесення на депозит суду грошових коштів у встановленому судом розмірі як гарантії відсутності зловживань правом на звернення про забезпечення позову [11].

Інститут зустрічного забезпечення позову є добре врегульованим в арбітражному процесуальному законодавстві Російської Федерації, встановлює добровільний чи примусовий характер зустрічного забезпечення, його розмір та строк надання, а також наслідки невиконання вимог суду щодо зустрічного забезпечення позову.

Висновки. Таким чином, на підставі вищевикладеного слід констатувати про неоднакове процесуальне положення відповідача у порівнянні з позивачем під час вирішення питання стосовно застосування заходів забезпечення позову.

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо доцільним:

1. Визначити коло осіб, які мають право ініціювати скасування заходів забезпечення позову: відповідач; інші особи, що беруть участь у справі; особи, інтереси яких порушені у зв'язку із застосуванням заходів забезпечення позову.
2. Встановити форму для скасування заходів забезпечення позову – шляхом подання відповідної заяви.
3. Встановити десятиденний строк для подання заяви про скасування заходів забезпечення позову до суду, яким було винесено відповідну ухвалу.
4. Встановити п'ятиденний строк для розгляду заяви про скасування заходів забезпечення позову.
5. Встановити скорочений п'ятиденний строк для розгляду апеляційної скарги на ухвалу про забезпечення позову, скасування заходів забезпечення позову.
6. Встановити відповідальність позивача у вигляді відшкодування збитків за вжиття заходів забезпечення позову, в результаті якого відповідачем були понесені матеріальні збитки та інші витрати.

Список використаних джерел:

1. Ярков В.В. Обеспечение иска в арбитражном процессе / В.В. Ярков // Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации. – 1998. – № 4. – С. 59, 60.

2. Боровик С. С. Захист прав суб'єктів господарювання в арбітражних судах України [Текст] / С. С. Боровик [та ін]. – К.: Оріяни, 2001. – 228 с.
3. Абрамов Н.А. Хозяйственно-процессуальное право Украины: Учебное пособие (курс лекций). Издание второе / Н.А. Абрамов. – Х.: Одиссей, 2003. – 336 с.
4. Беляневич В.Е. Арбитражное судочинство: визнання недійсними актів державних та інших органів: Навчальний посібник/ В.Е. Беляневич. – К.: Ін Юре, 2001 – 304 с.).
5. Картузов М.Ю. Запобіжні заходи в господарському процесі: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / Михайло Юрійович Картузов. – Одеса: Б.в., 2010 . – 21 с.
6. Картузов М.Ю. Проблемні питання застосування запобіжних заходів у господарському процесі / М. Картузов // Південноукраїнський правничий часопис. – № 1. – 2009. – С. 81-84.
7. Квасніцька О.О. Господарське процесуальне право: навч.-метод. посібник/ О. Квасніцька. – Одеса: Фенікс, 2012. – 194 с. (Серія «Навчально-методичні посібники»).
8. Про деякі питання практики застосування заходів до забезпечення позову: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 26.12.2011 року № 16 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0016600-11>
9. О применении арбитражными судами обеспечительных мер: Постановление Пленума Высшего арбитражного суда Российской Федерации от 12.10.2006 года № 55 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yuristyonline.ru/index.php?topic=677.0>
10. Бондик В.А., Кармазін Ю.А. Проект Кодексу господарського судочинства України № 2777 від 16.07.2008 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=33065
11. Притика Д. Проект Господарського кодексу України № 2178 від 06.03.2008 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF1OI00I.html
12. До питання відшкодування шкоди, завданої вжиттям заходів забезпечення позову у господарському процесі [Електронний ресурс] // Науковий потенціал сучасної юриспруденції: матер. междунар. науч.практ. конф.(Тернопіль, 2009 р.). – Режим доступу: <http://www.lexline.com.ua/?go=conferencia>

